

ISSN 2335-0121

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА VIII

БРОЈ 8

БЕОГРАД

2020

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА VIII

БРОЈ 8

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR VIII

VOLUME 8

Accepted on December 24th 2018, at the 10th meeting of the SASA
Department of Language and Literature

Editor-in-chief
academician
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2020

ISSN 2335-0121

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА VIII

БРОЈ 8

Примљено на X скупу Одељења језика и књижевности
од 24. децембра 2019. године

Уредник
академик
МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД
2020

© Српска академија наука и уметности, 2020

Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области наука и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године. Од октобра 2011. године уредник Трибине је академик Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.

Годишњак *Трибина Библиотеке САНУ* покренут је 2013. године. У првом броју донет је целовит преглед приказаних књига у Салону САНУ од 1991. до јуна 2011. године, а потом, у хронолошком низу, текстови казани на Трибини од новембра 2011. до краја 2012. године. У другом броју штампани су текстови са Трибине из 2013. године. У трећем броју објављени су текстови са Трибине из 2014. године. У четвртом броју су текстови са Трибине из 2015. године. У петом броју су текстови са Трибине из 2016. године. У шестом броју су текстови са Трибине из 2017. године. У седмом броју су текстови са Трибине из 2018. године. У осмом броју су текстови са Трибине из 2019. године.

Прилози се објављују без измена. Дати су наслови где их није било на саопштењима.

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ
5. II 2019 – 24. XII 2019.

Уредник
академик Миро Вуксановић

Стручне сараднице
Биљана Јоцић
Стасја Церовић

САДРЖАЈ

<i>Дело Иве Андрића : зборник радова / уредник Миро Вуксановић . . .</i>	11
<i>Етно-села и сеоске амбијенталне целине у Републици Србији и Републици Српској : зборник радова са научној скупи одржаној 11. априла 2017. године / уредник Драган Шкорић . . .</i>	29
<i>Водоснабдевање становника брдско-иланинских предела / уредник Драган Шкорић</i>	29
<i>Изабрана дела Мирона Флашара (у три тома) / приредили Александар Лома, Војислав Јелић, Ненад Ристић</i>	45
<i>Стојан Новаковић : поводом сто седмдесет и пет година од рођења : научни скупи са међународним учешћем одржан у Српској академији наука и уметности, 1. и 2. новембра 2017. године / уредници Михаило Војводић, Александар Косић</i>	59
<i>Топонимија Жупе тивске / Мара Тијанић-Вујовић ; главни уредник Александар Лома</i>	75
<i>Ономастолошки прилози 24 / главни уредник Александар Лома . .</i>	75
<i>Ка бољој демографској будућности Србије / уредници Владимир С. Косић, Славица Ђукић Дејановић, Мирјана Рашевић</i>	89
<i>Превенција у функцији заштите здравља у Републици Србији / уредник Љубиша Ракић</i>	103
<i>Маја шексја / Слободан Грубачић</i>	107

<i>100 мојих њорирејџа / Мајија Бећковић.</i>	119
<i>Дан Библиотеке САНУ њосвећен Свећом Сави њоводом осам векова самосћалности Срјске њравославне цркве</i>	151
<i>Економска криза : њорекло и исходи / уредник Часлав Оцић</i>	171
<i>Scala paradisi : академику Димитрију Бојдановићу у сћомен : 1986–2016 / уредници Анаћолиј Аркадијевић Турилов, Тајјана Субојин-Голубовић, Ирена Шћадијер, Наћаша Драјин, Душица Грбић и Каћарина Мано-Зиси</i>	185
<i>Језик као зајис кулћуре у ећнолошкој и линћвисћичкој анализи на релацији Србија – Македонија. Том 1 = Јазикот како запис на културата во етнолошката и лингвистичка анализа на релација Србија – Македонија. Том 1 / ћлавни уредници Предраћ Пийер, Марјан Марковић ; уредници њрвоћ шоме Сћанислав Сћанковић, Веселинка Лаброска</i>	201
<i>Обновљиво коришићење њриродних ресурса у сеоским њодручјима Србије : зборник радова / уредник Драјан Шкорич</i>	221
<i>Очување, зашћићија и њерсћекћиве ромској језика у Србији : зборник радова са научној скућа одржаној 20–21. окћобра 2016. / уредници Тибор Варади, Биљана Сикимич</i>	233
<i>Роми Србије у XXI веку / уредник Тибор Варади</i>	233
<i>Права националних маћина у усћавноћравном сисћему Рејублике Србије : зборник радова са Окрућлој сћола одржаној 27. новембра 2017. / уредник Тибор Варади.</i>	233
<i>Понешћо о Ђојићу / Свећозар Кољевић ; њрредидо Бојдан Ракић.</i>	247
<i>Дело Милоша Црћанској : (радови са округлој сћола, 12. IX 2018) / уредник Миро Вуксановић</i>	247
<i>Срјска књижевности данас : (зборник радова са округлих сћолова 2014–2017) / уредник Миро Вуксановић</i>	247
<i>Граћа о срјскохрвајским односима и Србима у Хрвајској : (1848–1914) / Василије Ђ. Кресћић ; уредник Михаило Војводић</i>	273

<i>Караџић : листи за српски народни животи, обичаје и предање / издавач и уредник Тихомир Р. Ђорђевић (1899–1903). – Фотиографско изд. / приређивачи Александар Никезић, Данијела Појовић Николић</i>	289
<i>Академик Михаило Гавриловић : историјар, архивист и дипломата / [аутор изложбе и приређивач каталога Миљана Ђорђевић]</i>	289
<i>XXXI међународна конференција о микроелектроници : зборник радова : Ниш, Србија 16–18. септембар 2019. / уредник Нинослав Стојадиновић</i>	289
<i>Михаило Пејровић Алас : животи, дело, време : поводом 150 година од рођења / уредници Стеван Пилиповић, Градимир В. Миловановић, Жарко Мијајловић</i>	307
<i>Mihailo Petrović Alas : life, work, times : on the occasion of the 150th anniversary of his birth / editors Stevan Pilipović, Gradimir V. Milovanović, Žarko Mijajlović ; English translation Tatjana Čosović ... [et al.]</i>	307
<i>Михаило Пејровић Алас : научни скупи са међународним учешћем одржан у САНУ 2–3. октобра 2018. : поводом сто педесет година од рођења / [уредници Градимир Миловановић, Стеван Пилиповић, Жарко Мијајловић]</i>	307
<i>Академске беседе. Књ. 2 / уредник Миро Вуксановић</i>	323
<i>Присутна предавања дописних чланова. Књ. 1 / уредник Миро Вуксановић</i>	323
<i>Библиографије чланова САНУ. Књ. 1 / уредник Миро Вуксановић.</i>	323
<i>Књига о ирину / Зоран В. Појовић, Оливера Појовић</i>	335
<i>Именик аутора, уредника и говорника</i>	351

Изабрана дела Мирона Флашара (у три тома) / приредили Александар Лома, Војислав Јелић, Ненад Ристовић. – Београд : Универзитет, Филозофски факултет ; САНУ ; Нови Сад : Матица српска, 2017

Говорили: академик Александар Лома
проф. др Војислав Јелић
проф. др Ненад Ристовић

У Београду, уторак 5. март 2019. у 13 часова

ЗАСЛУЖЕНИ ПОВРАТАК

Поштовани часници, чланови и гости САНУ, са задовољством отварам нашу трећу овогодишњу Трибину и одмах, на почетку, желим да кажем да смо ретко у прилици да приказујемо изабрана или сабрана дела преминулих академика. То је последица нашег односа према наслеђу и стања у којем су издавачи. Зато је подухват пред нама и значајан и за похвалу. Тај подухват су удружено остварили Филозофски факултет у Београду, где је Мирон Флашар запаженим деловањем осветлио добар део српске класичне филологије, као наследник Ђурића и Будимира, Матица српска, где је Мирон Флашар основао и уређивао *Зборник за класичне науке*, и САНУ, где је Мирон Флашар био дописни члан неколико година, одакле је нагло, покошен изненадном болешћу, отишао у тренутку када је требало да буде биран за редовног члана, у годинама стваралачке зрелости и пуног налета, када се очекивало да увећа и заокружи своје дело које је успешно повезивало класику и српску књижевност, филологију и друге области.

Међутим, сада, у три обимна тома, тематски сређена, с пажњом и ученошћу, боље и потпуније видимо да је Мирон Флашар урадио више но што нам се чинило. За то су заслужни академик Александар Лома и професори Војислав Јелић и Ненад Ристовић, уредници и приређивачи изабраних дела свог претходника професора Флашара. Повратак је заслужен, омаж примерен, враћање дуга честито, овај скуп потребан, почиње речју академика Ломе.

(Реч уредника Трибине)

М. В.

Александар Лома

ФЛАШАРОВО ТРОКЊИЖЈЕ

Трокњижје које данас представљамо може се посматрати и као својеврстан триптих, тачније речено — двоструки триптих. Кад ове три књиге постављене по реду једна уз другу гледамо спреда, видимо на њиховим корицама атничку бисту Хомера, приказ Вергилија са римског мозаика и лик Хорација са позноантичке медаље. Погледамо ли пак задње корице, препознаћемо у низу слике Његоша, Стерије и Лазе Костића. Ликови српских писаца приказани су на позадини грчких и латинских текстова, а Хомеру, Вергилију и Хорацију позадину чине белешке писане руком исте особе, оне чије је име у наслову. Мирон Флашар се у свом научном раду и духовном животу интензивно дружио са овде приказаним али и са другим великанима светске и националне књижевности и међусобно их здруживао, повлачећи између њих танане нити континуитета, протегнуте на великим раздаљинама кроз дуге периоде времена.

Пре неки дан, у суботу 2. марта, навршило се двадесет две године од изненадне смрти професора Флашара, која га је задесила у пуној интелектуалној снази. Публикација која је пред нама била је испрва замишљена да обележи округлу, двадесету годишњицу. Идеја је поникла на Одељењу за класичне науке Филозофског факултета у Београду, на којем је Флашар провео своју академску каријеру, а прихватиле су је две друге установе чији је члан био, САНУ и Матица српска. Тако се дошло до тројног суиздаваштва, а онда се и доцније све утрајало: приређивања су се прихватила тројица Флашаревих ученика, која вам се данас обраћају, колеге Јелић, Ристовић и моја маленкост, а коначни резултат нашег рада, *Изабрана дела Мирона Флашара*, својим обимом од близу две хиљаде страница нису могла стати у корице једног, па ни два тома.

Избор је сачињен тако да не буде преклапања са два књигама које је Флашар за живота објавио, о Стерији и о Његошу, а да се заједно с њима добије нешто приближно Флашаревим сабраним делима. Приређивачки посао подразумевао је осмишљање концепције, при којем се издвојило десет тематских целина, компјутерски унос текстова, њихову лектуру и коректуру, укључујући исправке штампарских грешака начињених у првим издањима, али и координацију између трију установа удружених око ове публикације.

Први том обухвата тематске целине „Античка књижевност“, „Теорија књижевности“, „Лингвистика“ и „Лингвостилистика“ а потписују га сва три приређивача. Други, где су „Историја религија“, „Историја идеја“, „Компаратистика“, „Традуктологија“ и „Класичне студије у Срба“ приредили смо Ненад Ристовић и ја, а трећи, цео посвећен „Античком наслеђу у српској књижевности“, колеге Јелић и Ристовић. Укупно је то шездесет девет радова, од којих су неки веома обимни и унутар себе сегментирани.

Труд који смо уложили професор Јелић и ја свакако није за потцењивање, али морам рећи да је највећи део посла одрадио професор Ристовић. Не само да је он једини радио на приређивању свих трију књига, него се потрудио да за сваку од њих изради индекс. Тек са тим индексима издавачки подухват попут овог добија свој пун смисао. И, *last but not least*, колега Ристовић је осмислио ликовно решење корица о којем је на почетку било речи, и естетски привлачно и идејно прикладно. Стога молим да редослед данашњих говорника схватите као градацију. То је и природно, јер колеге Јелић и Ристовић као стручњаци за античку књижевност следе основну матицу Флашаревог научног рада, док моја компетенција задире у неке споредније рукавце његових интересовања, какви су лингвистика и историја религија. Но ни на тим пољима допринос Мирона Флашара није занемарљив па вреди да овде укратко буде поменут. На почецима Флашареве научне каријере његов ментор Милан Будимир усмеравао га је ка сопственом научном профилу индоевропског компаративисте и палеобалканисте. То је уродило двама Флашаревим младалачким, али никако почетнички писаним радовима. Рад о хетероклитичној компарацији латинских придева остаје у оквиру компаративно-историјске граматике, а други, о херојском култу Алубанта у античкој Калабрији осим етимолошког и палеоономастичког има изражен и културноисторијски аспект, што је опет у складу са Будимировим живим интересом за питања упоредне историје религија. Та два „будимировска“ рада Мирона Флашара и данас се читају са коришћу, али он није наставио даље у том смеру, већ се убрзо и трајно окренуо питањима античке грчке и римске књижевности и њене рецепције, о чему ће данас говорити моје колеге. Ја само

напомињем да Флашара то није удаљило од његовог учитеља, који ће бити ментор његове докторске дисертације о античком наслеђу код Његоша и са којим ће објавити коауторски *Прејлед римске књижевности*, уџбеник који до данас задржава своју вредност. Од Флашаревих доцнијих радова, само један може се означити као лингвистички у ужем смислу те речи. То је студија о саставу новогрчке лексике, писана не само са одличним познавањем савременог грчког језика него и са дубинским увидом у културноисторијски условљену слојевитост његове терминологије. У низу својих других радова Мирон Флашар се зналачки упуштао у поједина језикословна питања, али су ти излети бивали у служби његових књижевноисторијских истраживања аутора, у распону од Аристофана и Теодора Студита до Доситеја, Стерије, Симе Милутиновића и, наравно, Његоша.

Од почетака европске књижевности па све до данас њена историја тесно се преплиће са историјом религија, одакле је проистекло Флашарево трајно интересовање за проблематику те дисциплине, која је на његовом матичном Одељењу за класичне науке већ имала традицију од Веселина Чајкановића преко Растислава Марића до Анице Савић-Ребац. Флашару су његова знања омогућила да поједине митолошке мотиве и слике, као што су златни ланац, извор сећања, дрво које расте из неба према земљи, проследи од Хомера, орфика и питагорејаца, преко античке филозофије, средњовековног неоплатонизма, Дантеа, Милтона, руских класициста, до Његошеве *Луче*, или да поводом *Злајној руна* Борислава Пекића исплови путем Аргонаута, реконструишући митску географију њиховог похода. Оглед о тумачењу снови код Грка полази од Хомера, задржава се на класичном приручнику Артемидора из Ефеса и завршава у новогрчком фолклору, пружајући притом вредне назнаке за тумачење наших средњовековних сановника. Прегледан и општеобразовни карактер има Флашарев предговор *Лексикону религија и митова древне Европе*, али и један рад о Лази Костићу, у којем Костићева симболистичка теорија мита бива стављена у оквир укупног развоја митолошких студија од античке алегорезе до модерне психоанализе.

Живимо у доба када све, од предмета којима се у свакодневном животу служимо, до научних радова које пишемо, брзо застарева. Но поред модерних кухиња брзе хране нађе се још понеки сеновит подрум где вино полако зри у бачвама. Таква је, у домену хуманистике, класична филологија. Кад данас, преко две деценије након одласка Мирона Флашара са овог света, читамо његове текстове старе и преко пола столећа, они имају тај укус старог доброг вина, који смо ми, приређивачи, сматрали да треба поделити са широком читалачком пу-

бликом. Не толико из пијетета према своме професору, колико свесни трајне вредности и актуелности његовог дела.

Војислав П. Јелић

ИЗАБРАНА ДЕЛА МИРОНА ФЛАШАРА

О *Изабраним делима* професора Мирона Флашара и у овој прилици могао бих да говорим држећи на уму латинску крилатицу *Habent sua fata libelli*.¹ Књиге имају своју судбину и то нико неће и не може да оспори. Али ћу се ипак радије држати Професорових речи којима је и сам често започињао разговор о књизи. А говорио је у таквим приликама да се може говорити о књизи и поводом књиге. Није он избегавао главну и основну тему којој је књига посвећена, нити је странпутичарио да ту тему избегне, али је хтео да нагласи значај и ширину деловања коју књига изазива код читалаца у различитим равнима. Ако од прочитаног не остане ништа учитано у нама, ако нас не подстакне на размишљање и нове правце истраживања, ако нас књига не привуче да је поново узмемо у руке, онда је књига, нажалост, била само за објављивање. О таквим књигама професор Флашар није размишљао нити им је поклањао своју пажњу. Да вашу пажњу не бих сувише везао за нека општа места, усредсредиху се на једну Професорову омиљену синтагму о књизи, али сада другачије формулисану. Сматрао је, наиме, да књига игра важну улогу у нашем образовању, тј. да су сви људи образовани на књизи, али нису сви људи образовани за књигу. У овој само наизглед ситној појединости и малој разлици у значењу поменутих исказа Професор је указао на своје предилекције, како према античким, тако и према нововековним ауторима.

Са поменутих разлога на првоме месту поменућу његов рад под насловом „Реторски, пародистички и сатирични елементи у романима Јована Стерије Поповића“. Рад је објављен у *Зборнику историје књижевности* који је у целини и посвећен српском комедиографу Стерији.² Морамо на почетку одмах указати и на неке појединости – обим Професоровог рада и наслове главних поглавља, на пример. Од укупног броја страница *Зборника* (672), Професоров текст запрема

¹ Terentianus Maurus, *De litteris, syllabis et metris, Carmen heroicum* 258. стих 1286. *Pro captu lectoris habent sua fata libelli* – књиге имају своју судбину како их читалац схвати.

² *Зборник историје књижевности*, књ. 9, САНУ, Београд, 1974.

319 страница. Свакоме би упало у очи да је професор Флашар могао да објави засебну студију, или можда три обимом мање, од по стотинак страница колико запрема свако од три основна поглавља. Као илустрацију реченога става наводимо наслове поменутих поглавља: „Реторски манир и његов пародистички одраз у Стеријиним романима“ (111–245); „Стеријин Роман без романа, античка дијатриба и просветитељска сатира“ (245–341); „Теоријске основе Стеријиног шалживог романа“ (342–429). Питање које се намеће само по себи гласи: зашто ипак Професор није објавио засебну студију? А текст је објавио, да поновимо, у *Зборнику* посвећеном кратковеком Стерији и плодном списатељу и посленику који се огледао на различитим пољима српске књиже и културе? Одговора можда има више, али један је, уверени смо, неспоран – Професору је било важно да текст о Стерији буде објављен. Јер Стерија је професору Флашару послужио као пример и узор човека образованог на књизи и за књигу. Није неважно на овоме месту поменути да је у истој *Зборнику* први пут објављена и Стеријина *Рейторика* коју је из рукописа рашчитала Иванка Веселинов.³

Овде ваља истаћи још и то да је професор Флашар водио рачуна и о насловима својих радова, онако како су то обичавали и антички аутори. У горе наведеној раду као да је прибегао једноставнијем поступку – напосто наслов је описног карактера. У многим другим случајевима, међутим, Професор прибегава загонетном а допадљивом игром да читаоца побуди на трагање и домишљање већ и код наслова рада. Тако, на пример, насловљава један од својих радова овим речима: „Проза у стиху и Хомер у прози“. Овде је име песника Хомера, као што је познато, метонимијска замена за стих. Понекад иде и даље и дубље, скоро до енигме у самој наслову. Ево једног таквог примера: „Начело мимесе и стваралачки плагијат – О Стерији и о два схватања списатељског посла“. У овој раду Професор се позабавио трима терминима, једним из античког гречитета, *mimesis*, и двама из латинског, *imitatio*, *aemulatio*. Сви побројани термини припадају широкој области античке реторике и поетике као и теорије књижевности, оне старије и ове новије. Њихова значења нису увек сасвим јасна и често читаоца доводе у забуну. Грчко *mimesis* и латинско *imitatio* као да подсећају својим значењем понајпре на неки књижевни поступак слепог подражавања узору. Имајући то у виду, Професор је овима додао још и латински термин *aemulatio*, а он има два основна значења: *надметање* и *завист*. Овај латински термин у својој првој значењу је важан јер указује на праксу и поступак коме су прибегавали аутори у античко, па још и у поантичко доба. Није било необично да у својим књижевним

³ Ibid., стр. 539- 639.

делима обделавају исте теме као и њихови претходници, али то није значило да су они слепо подражавали својим узорима. Напротив, то је значило, по правилу, да се они са својим узорима надмећу.

Напокон, један рад под насловом „Аристотел, историја и роман“ као да је најдаље отишао у загонетању и интелектуалном надигравању са читаоцима. На први површан поглед све је јасно. Филозоф из Стагире говори о историји у својој *Поетици* када је супротставља поезији и филозофији. С друге стране, пак, роман јесте термин припадан књижевној теорији, којом се Аристотел бави, али он као такав није још постојао. Зна то и професор Флашар. Али он читаоца подстиче да се присети како је роман у нововековној поетици заузео место античког епа. Знамо да Аристотел укида разлику између стиха и прозе и отуда, поред осталог, с правом говоримо да је *Одисеја* први европски роман. Тако Професор читаоцу нуди решење за први део загонетке и доводи у везу Аристотела и роман. Остаје други напоредни пар појмова у овоме троуглу – Аристотел и историја. Очекивали бисмо да је Професор мислио на термин *историја* из Аристотелове *Поетике*. А није. Неочекивано или не, он је термин *историја* узео из Стеријине *Реторике*. Знамо да је Стерија свој приручник за реторику, као и други нововековни аутори, делио на општи и посебни део, односно општу и посебну реторику. У општој реторици говори о текстовима у стиху и прози, а у посебној само о онима у прози. Међу прозне саставе Стерија убраја, поред разговора, писама, описа, ораторских слова, учених састава (расужденија, критика) још и исторична сочиненија. Код ових последњих Стерија расправља о повесници (историји) с једне и историјском роману с друге стране. Он историју смешта у област реторичку, а историјски роман у област поетичку. То је Стерија у белешци подно текста овако срочио: „Неки додају к Повесници и Роман, но будући да сваки Роман на измишљенију више или мање почива, а измишљеније спада у Поезију, зато ми њега тамо оправљамо.“⁴(Стерија, *Реторика*, 613). Ова Стеријина белешка дуго времена је била загонетка за многе истраживаче, једнако за књижевне историчаре као и теоретичаре. Када смо напокон добили у руке, стицајем срећних околности, приручнике на латинском из пера Јожефа Григеља, могли смо на првим страницама његовог приручника за поетику (*Institutiones poeticae*) да прочитамо следеће: “Poetica tribus in primis se rebus ab oratione facultate distinguit: Versu, Dictione Arti Poeticae propria, et Fictione.”⁵ Овај латински исказ могли бисмо овако превести: поетика се у основи разликује од вештине беседништва у трима елементима: *стихом*, *дикуцијом* која је свој-

⁴ Ibid., стр. 613.

⁵ Josephus Grigely, *Institutiones poeticae*, Budae, 1809, III.

ствена поетици и *фикцијом*. Сада није тешко одгонетнути да Стеријино *измишљеније* одговара Григелевом латинском *fictio*. Могао бих на крају рећи да је и ово разрешење последица и резултат Професоровог сталног понирања у текст и мисао Стеријину који му је, уверен сам, био и лични узор образованог човека на књизи и за књигу.

Ненад Ристовић

МИРОН ФЛАШАР ИЛИ КАКО ЈЕ ФОРТУНА
БИЛА БЛАГОНАКЛОНА ПРЕМА
СРПСКОЈ КЛАСИЧНОЈ ФИЛОЛОГИЈИ

Изабрана дела су публикације које на репрезентативним узорцима показују видокруг и домет некога научника, по правилу таквога чије дело ужива опште признање. Донекле, ове публикације откривају нам и научникову личност. А знати нешто о личности научника чије дело има општепризнату вредност свакако је добро јер нам помаже да боље разумемо мотиве и принципе његовога рада. Стога ћу свој осврт на *Изабрана дела Мирона Флашара* започети детаљем из биографије Мирона Флашара који је одредио његову судбину, животну и професионалну, али и судбину српске класичне филологије.

Наиме, Флашар је као гимназијалац планирао да студира архитектуру. Но Случај – у античком свету божанство, звано код Хеленâ Τυχε а код Римљана Fortuna – усмерио је Флашарев живот на сасвим другу страну. Због припадништва СДОЈ-у, опозицији СКОЈ-а, коју је основао његов друг из школске клупе, потоњи велики писац Борислав Пекић, Флашар је, након притвора и суђења, био кажњен тако што му је било онемогућено да упише жељене студије а остављен невелик избор других студија, међу којима су биле и оне класичне филологије. Тако је Флашар доспео у редове класичара. Казна је постала награда – српској науци. Јер, Флашар је врло брзо избио на врх међу студентима класичне филологије; своје прве радове објавио је још током студија; као такав, ускоро је добио предавачко место на Одељењу за класичне науке Филозофског факултета, на коме ће провести свој радни век; врло млад, са тридесет година, докторирао је, да би у наредним деценијама објавио неколико стотина научних радова из готово свих области класичне филологије и више других сродних научних дисциплина, при чему укупан број страница његовога опуса премаша бројку од три хиљаде. Овакав развој догађаја бива нам мање изненађујући када у делу Борислава Пекића *Године које су ђојели скакавци*, у коме

су описани поменути догађаји који су одредили судбину и Флашару и Пекићу, прочитамо следећу опаску: „А М. Ф. [иницијали Мирона Флашара – прим. Н. Р.] је био наш човек и није био штребер, иако је све знао што се 1946, у зиму, на свету могло знати.“⁶

Енциклопедијска ерудиција, полиглотија, бескрајна научна радозналост, свестраност и ширина интересовања, интердисциплинарни приступ и иновативност – неспорни су квалитети Флашаревог рада. Истраживачка темељност и истрајност учинила га је не само највећим знацем хеленске и римске књижевности у своме времену у нашој научној средини, већ и ванредним познаваоцем српске и главних европских књижевности – немачке, англосаксонске, руске, француске, италијанске, шпанске, новогрчке, новолатинске. Читалац ових *Избраних дела* од странице до странице вођен Флашаревом проницљивом мишљу и магичном речју кроз лавиринте античке и европске књиге, на свакоме кораку тога узбудљивог пута осећа се као као путник кога образован и посвећен туристички водич води у обилазак неког важног а мало рекламираног локалитета. Флашарево несвакидашње знање и речитост, резултат вишегодишње интензивне акумулације и дестилације информација, запажања, процена и оцена, на моменте учине да се читаоцу његових радова и заврти у глави од свега што му је у њима презентовано. Па и она Флашарева првотна опредељеност за архитектуру дошла је до изражаја у његовом писању – у методолошкој темељности, формалној структурираности и стилизованој профилисаности његових текстова.

Иста и слична запажања о Флашаревом раду изнета су већ много пута до сада, укључујући и она која сте чули од уважених колега који су говорили пре мене, академика Александра Ломе и професора Војислава Јелића, са којима сам имао част и задовољство да се ангажујем на приређивању ових *Избраних дела* – издавачког подухвата којим смо, у своје име и у име целе струке, исказали поштовање и захвалност учитељу и узору који Мирон Флашар јесте нама и који ће то, без имало сумње, бити и будућим генерацијама српских класичара. Но, чини ми се да међу квалитетима којима се Флашар одликовао није уочена његова храброст, коју је, као што сам на почетку свога излагања истакао, показао већ сасвим млад и због које се, мимо плана, нашао у редовима класичних филолога – у складу с познатим речима песника о коме ће написати неке од својих најбољих радова, Вергилија: *Audentis Fortuna*

⁶ Borislav Pečić, *Godine koje su pojeli skakavci: Uspomene iz zatvora ili antropopeja (1948–1954) I*, Beograd: BIGZ, Priština: Jedinstvo, 1987, 322.

iuvat.⁷ Јер, то што се, под принудом околности које је изазвала његова младићка храброст, посветио предавачком и научном раду у области класичних студија, није значило и, цицеронски речено, повлачење с бурне пучине политике у мирну луку контемплације.⁸ Флашарев научни рад, почев од његове докторске дисертације „Античко наслеђе у песмама Његошевим“, показује постојаност његове храбрости.

И дисертација и свеукупно његово писање о Његошу као песнику чија вредност у великој, ако не и у највећој мери, лежи у стваралачком ослањању на античку и класицистичку литерарну и мислилачку традицију, били су храбро обрушаваће на готово митомански, а свакако идеолошки начин интерпретирања песничке величине Владике Рада: на национално-романтичарску представу о генију који ствара „сâм од себе“, неспутан „стегама“ школе и књиге, поготово онима потеклим од Хеленâ и Римљана, далеким српском „народном духу“. Храброст је била и Флашарево писање о Исидори Секулић као неосновано проглашеној српској Вирџинији Вулф, у коме је указивао да нашој списатељици, за разлику од америчке, недостаје дубље познавање класичне антике, штавише – да јој је ова толико страна да о њој често пише с површношћу и предубеђењима. Флашар је показао професионалну одважност и када је у време рата на простору бивше Југославије за један немачки зборник о хеленским утицајима на европску књижевност дао рад о легенди о Хероји и Леандру у роману *Унуџрашња сѣрана веџра* Милорада Павића – аутора који је у Немачкој у том тренутку, а након славопојки које је раније добио за *Хазарски речник*, био жигосан као националистички писац, а као оправдање за то истицан управо роман о коме је Флашар написао рад, у коме се, стога, може видети индиректна научна полемика с таквим жигосањем.

Радови сакупљени у *Изабраним делима Мирона Флашара* сведочанство су и оне смелости која је својствена великим стручњацима – да се ухвате у коштац с најтежим проблемима и темама у својој научној дисциплини. Флашар је писао о најважнијим и, самим тим, за тумачење најизазовнијим античким и српским писцима – о Хомеру, Вергилију, Хорацију, Стерији, Његошу, Лази Костићу. Штавише, писао је о најсложенијим делима писаца којима се бавио, као што су *Роман без романа* и *Луча микрокозма* – дела у чијем је тумачењу, засигурно, најдаље отишао и за које је дао непревазиђена критичка издања. Опет, попут других истраживача првога реда, померао је постојеће стандарде и границе у својој научној дисциплини. Док су ранији српски класичари били везани за немачку науку о антици, Флашар се окре-

⁷ Vergilius, *Aeneis* 10.283.

⁸ Cicero, *Tusculanae disputationes* 5.5.

нуо англосаксонској научној литератури, али не везујући се за њу, као ни за приступ било које од водећих научних средина, већ постепено изграђујући особени приступ, који је, не удаљујући се много од традиционалног филолошког тумачења генеричких и компаратистичких аспеката књижевног текста, био отворен за методолошке иновације. Флашар је, као сваки предани истраживач, стално узрастао тако да је и у својим последњим радовима, у које је, са себи својственом смотреношћу, укључио елементе постмодернистичке науке о књижевности, показивао непромењену научну виталност. Штета је што је тако рано напустио овај свет јер, сигуран сам, да би, да је још поживео, тек показао пуну меру својих научних потенцијала.

Пишући о темама о којима су писали и његови претходници у српској класичној филологији, уз пуно поштовање према њиховоме раду, мењао је или сасвим напуштао њихов приступ, као што је случај са кабалистичко-богумилском тезом Анице Савић Ребац о пореклу кључних *philosophoumena* и *theologoumena* у *Лучи микрокозма*. У тумачење Хомерових спева увео је нове погледе из фолклористике, историје религија и наратологије. Био је, и хронолошки, и по истраживачким увидима, међу предводницима рехабилитације Вергилијеве песничке вредности, његове уметничке самосталности и креативности у ослањању на литерарно предање. Научну разину која надилази оквира наше средине имају већ Флашареви рани радови посвећени спису *О узвишеном*, којима је започео бављење теоријским питањима књижевности. Осим што се у овим радовима фокусирао на базично питање античке поетологије – односа рационалног и ирационалног у стваралачком процесу – Флашар се, нарочито у раду “*Sobria ebrietas*”, први у нашој класичној филологији циљано подухватио испитивања веза између хеленско-римске и јудејско-хришћанске интелектуалне традиције. Захваљујући својој упућености у те везе он ће моћи да, као нико пре њега, проникне у поетско-мисаони свет *Луче микрокозма*.

Мирон Флашар је целокупну европску књижевност од хеленизма до романтизма посматрао као једну теоријску целину, чији је темељ видео у концептима и техникама овладавања вербалним умећем и интелектуалним оруђем кроз рад на узорним литерарним текстовима које су развијене и неговане у оквиру реторике – оне широке и утицајне области образовања и културе од антике до XIX столећа која је покривала и истим начелима одређивала све облике дискурса, и усмени и писани, и прозни и стиховни. Тај свој методолошко-херменеутички приступ доследно је потврђивао истраживањима на обимној и веома разноврсној материји – на античком, али и на барокном епу, на античкој, али и на класицистичкој еклоги, на Хорацијевој, али и на хорацијевској оди, на роману, али и на пародији романа, на хеленистичком

еротском, али и на византијском религиозном епиграму. Највише је то чинио на канонским делима српске књижевности, чиме је, као нико, показао како је српска књижевност велика и интегрални део европске књижевне породице својом укљученошћу у класичну традицију. Овом својеврсном научном мисијом уздигао је студије античког наслеђа на ниво које оне не само да нису имале раније код нас, него нигде у свету у његово време нису биле на томе нивоу. Флашар је био од оних на које се односе речи песника чије је дело континуирано зналачки проучавао: „Ко на брдо, ак’ и мѠлѠ, стоји / више види но онај под брдом“.⁹ Видео је, наиме, Флашар, пре других, које ће се новине појавити у класичној филологији; не првome месту то да ће добити на значају научна област у којој је највише дао – класична традиција. Видео је и да ће средњогрчка и новогрчка филологија, које су, његовом заслугом, уведене у наставу класичних наука у Београду када је то мало где другде био случај, постати подразумевајући део класичарског образовног курикулума на свим у свету релевантним универзитетима.

Неминовно, Флашареви погледи наилазили су и на отпор и тражили су подробно па и опетовано доказивање. За разлику од његовог тумачења Стерије из угла класичне традиције, које је међу испитивачима српске књижевности доживљавано као природно и потребно, његово тумачење Његоша, пре свега *Луче микрокозма*, чији је био најпосвећенији испитивач и стога најпозванији тумач, показао се као титански подухват. Утрошио је Флашар године и године рада да најегзактније, с позитивистичком документованошћу изворним фактима у личној библиотеци и белешкама Петра II Петровића Његоша, покаже, најпре, да је овај био песник који је пажљиво и оштроумно читао и у своме писању следио античке и на античку књигу ослоњене ауторе, а затим и да покаже контекстуалну условљеност и вредносну универзалност тих факата истицањем да антички и класицистички литерарни принцип *imitatio* не обезвређује нечије писање јер пре свега другога подразумева да се онај ко следи књижевне узор одликује способношћу која је већ сама по себи таленат – да критички процени који су писци и дела узорни и као такви вредни да се следе. С великом тактичношћу и дипломатским маниром саопштавања писао је Флашар колико је изучаваоцу било које европске књижевности важно да има у виду да је темељ свакој од њих античка књижевност:

Не говорим као класичар, и у неком смислу *pro domo*. Нити тврдим да у европској књизи све треба тумачити најпре и само античким предањем; а да, премда то јесте примерен захтев код изучавања вели-

⁹ П. П. Његош, *Горски вијенац; Луча микрокозма*, Цетиње: Обод, Београд: Прo-света, 1975, ст. 524–525, стр. 33.

ког броја жанрова [...] занемаривање управо поменутог приступа може условити доста незгодно превиђање битнога; па и нехотично изневеривање чињеница.¹⁰

Читалац *Изабраних дела Мирона Флашара* схватиће, или се, изнова, још снажније уверити, да, као што јунаци античких епова морају сићи до сени предака у дубинама подземља да би суштински спознали стварност, тако и испитивач књижевности, ма се бавио и делима по духу модерним и од антике хронолошки удаљеним, ако жели да целовито појми и поштено протумачи та дела, мора своју истраживачку сонду спустити до дубина класичне старине. Флашареви научни радови сакупљени у ове три књиге воде читаоца закључку да код великих писаца прикључивање освештаној књижевној традицији представља, платонским језиком речено, *anamnesis*¹¹ – захватање, као из неког фонда колективног сећања образованих људи, из литерарно-мислилачког тезауруса у коме су главница капитала антички класици.

У томе фонду колективног сећања образованих људи, верујем, већ одавно своје место има научна оставина Мирона Флашара, а потврда тога, верујем такође, јесте и овај тротомни избор из ње који смо ми приређивачи данас добили прилику да представимо у централном храму српске науке.

¹⁰ *Изабрана дела Мирона Флашара I*, приредили Војислав Јелић, Александар Лома, Ненад Ристовић, Београд: Филозофски факултет, САНУ, Нови Сад: Матица српска, 2017, 384.

¹¹ Plato, *Meno* 81d.